

Tina Pogljajen

Zgodbe iz Nemške kinoteke: med Vzhodom in Zahodom Berlin 1946–1980

Obisk osupljivega Muzeja filma in televizije v Berlinu, ki je del Nemške kinoteke, razkriva celo morje zanimivih drobcov iz nemške filmske zgodovine. Če so mejniki, kot je bil podpis Oberhausenskega manifesta leta 1962, ki je prekinil z »očkovim filmom« (Papass Kino), in delo režiserjev, ki so spreminjali podobo nemškega filma, kot sta bila Volker Schlöndorff in Rainer Werner Fassbinder, dobro znani, potem le malokdo ve, da so v Vzhodni Nemčiji oziroma

Nemški demokratični republiki pogosto – vsaj sprva – snemali veliko bolj družbeno-kritične filme kot v Zahodni Nemčiji. Prav tako cenzura ni obsegala le (zahodnih) filmov v Vzhodni Nemčiji, temveč je (vzhodne) filme cenzurirala tudi Zvezna republika Nemčija.

Odličen primer je bil režiser Wolfgang Staudte, ki je kot še veliko drugih režiserjev po koncu nacizma začel snemati filme za vzhodnonemški državni filmski studio DEFA. Staudte je po romanu Heinricha Manna **Podložnik** posnel istoimenski film (Der Untertan, 1951), komično dramo, v kateri se protagonist Diederich Heßling (Werner Peters) vsega boji, a se nato hitro nauči, da se mora za uspeh v življenju prilizovati tistim, ki so od njega močnejši, in zatirati tiste, ki so šibkejši. Podložnika so po premieri v Vzhodnem Berlinu v Zahodni Nemčiji prepovedali, in trajalo je dolga leta, preden so ga lahko videli tudi Zahodni Nemci. (Mimogrede, Staudte je umrl leta 1984, ko mu je v Sloveniji blizu Sevnice med snemanjem zadnjega dela televizijske miniserije odpovedalo srce.)

Irgendwo in Berlin

Da je bilo po vojni v razdejanem Berlinu življenje težko, beremo tudi v dnevniku ustanovitelja Nemške kinoteke, režiserja Gerharda Lamprechta. Zapisi iz tistega časa pričajo, da je leta 1946 zmozel le redko pisati; eden izmed

Podložnik, 1951

Nekje v Berlinu, 1946

njih se glasi zgolj: »Lakota! Lakota!!!« To ni presenetljivo, če vemo, da je v tistem obdobju tehtal le 44 kilogramov. Podobno shirani so bili nastopajoči v njegovem filmu **Nekje v Berlinu** (Irgendwo in Berlin, 1946), ki ga je posnel za studio DEFA in v katerem se berlinski dečki igrajo med ruševinami Johannistala in drugih delov uničene nemške prestolnice.

Za Lamprechta, ki je obdobje nacizma preživel razmeroma dobro – saj je v glavnem snemal filme in organiziral svojo filmsko zbirko – je življenje postalo zares težko šele ob porušeni stavbah in intelektualnem opustošenju povojnega Berlina. Jasno je bilo, da je posledice vojne močno čutila tudi filmska industrija, kjer je vse delovalo zgolj zasilno. Lamprechtu je vseeno uspelo posneti film, ki je bil glede na okoliščine precej optimističen – prihodnost si je namreč razlagal kot (politično nejasno) moralno odgovornost. Mlademu glavnemu igralcu, ki si je pozneje kot Charles Brauer ustvaril lepo kariero, je za nastop plačal 1000 rajhovskih mark. Te so bile ob gromozanski inflaciji skoraj brez vrednosti in jih je večinoma nadomeščala »cigaretna valuta«.

Kino na meji

Za ustanovitelja enega izmed treh najpomembnejših filmskih festivalov na svetu danes štejejo ameriškega oficirja Oscarja Martaya, ki je bil med vojaško vlado v Zahodnem Berlinu zadolžen za področje filma. Na njegovo pobudo so ustanovili tudi Grenz kino (kino na meji), ki je deloval na treh mestih v zahodnem delu Berlina blizu sovjetskega dela. Vsi trije so skupaj z Berlinalom delovali kot okno na Zahod: ker so bile meje leta 1950, ko je Martay začel s svojim projektom, še vedno odprte, je veliko državljanov Nemške demokratične republike redno zahajalo v zahodni del mesta. Če so predložili dokumente, ki so dokazovali, da prihajajo z vzhoda, so jim v »kinu na meji« priznali popust, vojaška vlada pa je kinematografom iz Zahodnega Berlina za takšno politiko pobiranja vstopnine priznala davčno olajšavo. Dva izmed treh kinov na meji sta se nahajala blizu da-

Gilda, 1946

našnjih prostorov Nemške kinoteke pri Potsdamer Platzu: eden se je imenoval Camera, drugi pa Aladin. Odprla sta se ob 10. uri zjutraj, Vzhodnoberlinčani pa so na vratih plačali 25 pfenigov. Tipičen program, ki so ga v teh kinih vrteli, sta sestavljala zahodnonemški filmski obzorik in ameriški celovečerni film. Eden izmed teh je bil **Gilda** (1946, Charles Vidor), v katerem je nastopala Rita Hayworth. Kino na meji – vključno z Aladinom in Camero – so zaprli leta 1961, ko so med obema deloma mesta zgradili zid.

Marlon Brando na Zahodu – in na Vzhodu

V petdesetih so se režiserji in scenaristi tako na Vzhodu kot na Zahodu zgledovali po italijanskih neorealistih. Oboji so se hoteli oddaljiti od filmov prejšnjih generacij in se namesto velikopoteznih, junaških epov raje posvečali prizorom iz vsakdanjega življenja. Podobne stvari so zanimale tudi mlade na obeh straneh zidu: na primer motorji, ameriški filmi, bugi-vugi in kavbojke, občudovali pa so Jamesa Deana, Elvisa Presleyja, Billa Haleyja in druge ikone tistega časa. V vzhodnonemškem filmu **Berlin – Ecke Schönhauser**² (1957, Gerhard Klein) skupina uporniških najstnikov na primer vpraša dekle po imenu Angela (Ilse Pagé), kako naj bo videti moški – in ona izstreli: »Kot Marlon Brando.«

Film bi lahko primerjali z **Die Halbstarken**² (1956, Georg Tressler), ki se prav tako osredotoča na uporniško življenje mladine in je v istem času nastal v Zvezni republiki Nemčiji, naredila pa ga je skupina novincev s producentom Wenzlom Lüdeckejem na čelu. Starejša generacija je v obeh filmih konservativna, avtoritarna in celo nasilna: v **Berlin – Ecke Schönhauser** mladostnika pretepa oče alkoholik, v **Die Halbstarken** pa oblastni oče svoje otroke nažene iz hiše. Razen avtentičnih trenutkov prikaza življenja mlajše generacije, ki so si med seboj podobni, se filma tudi bistveno razlikujeta: v **Die Halbstarken** se protagonist Freddy Borchert (Horst Buchholz) žene za kupi denarja, četudi jih lahko pridobi zgolj nezakonito, v **Berlin – Ecke Schönhauser** pa je kapitalizem sovražnik:

Berlin – Ecke Schönhauser, 1957

Halbstarken, 1956

na Zahodu živijo gangsterji, če se ženeš za dobičkom, pa lahko tudi mlad umreš.

Iz omare

V šestdesetih je študentsko gibanje za vedno začelo spreminjati okostenele zahodnonemške strukture in s seboj prineslo tudi gibanje za pravice LGBT, ki je imelo skupaj s feminističnim uporom izjemen učinek: Bundestag je leta 1969 dekriminaliziral homoseksualne odnose med odraslimi moškimi. Evforijo, ki je sledila, je vendarle nekoliko zmedel film Rose von Praunheim, **Nicht der Homosexuelle ist pervers, sondern die Situation, in der er lebt**³ (1971). Scenarij zanj je napisala skupaj z Martinom Danneckerjem, ki je bil soavtor prve zahodnonemške sociološke študije o moški homoseksualnosti. Film predstavi vse stereotipe o gejevskem življenju, ironično potrdi vse predsodke in se izogne samopomilovanju; geji bi morali izstopati in bi morali biti ponosni na svojo »perverzno«, kot so to poimenovali drugi.

Pri Westdeutscher Rundfunk (WDR) so v filmu videli preveliko provokacijo in zato sodelovanje pri projektu zavrnil. Kljub zmagoslavni premieri filma na Mednarodnem forumu

mladega filma leta 1971 se je načrtovano televizijsko predvajanje na mreži ARD močno zapletlo in film so nazadnje z enoletno zamudo prikazali po vsej Nemčiji na nočnem programu. Kljub temu je imel izjemno visoko gledanost. Danes predstavlja pomemben del televizijske zgodovine v dveh smislih: najprej zato, ker je bavarski program Bayerischer Rundfunk zaradi njega z mrežo ARD prekinil sodelovanje, potem pa še zaradi polnočne diskusije, ki je »prebudila« Nemce. Rosa von Praunheim je po njej nenadoma postala najbolj slavna LGBT oseba v državi in je bila odtlej zasuta s pošto. Pisali so ji tako gledalci, ki jih je vznemirila njena prostaška kritika kapitalizma, kot tudi osamljene osebe LGBT, ki so pri njej iskale nasvete in pomoč.

Solo Sunny

V zadnjih desetletjih razdeljene Nemčije so vzhodnonemški filmi zahodnonemška občinstva in kritike začeli navduševati. Konrad Wolf je leta 1980 posnel **Solo Sunny**, film o nekdanji mehaničarki Ingrid Sommer, ki živi v (takrat še) zaniknem Prenzlauer Bergu, s svojo glasbeno skupino izvede turnejo po državi, igra pa jo Renate Krößner, ki je za svoj nastop istega leta na Berlinalu dobila srebrnega medveda. Film je nemudoma postal uspešnica tudi zunaj meja Nemške demokratične republike. Morda tudi zato, ker je življenje v Vzhodni Nemčiji prikazal precej realistično – kar je bil precejšen odmik od drugih filmov studia DEFA, ki so se v tistem času že veliko bolj izogibali prikazovanju stisk in družbeno-politične represije. **E**

¹ Berlin – vogal ulice Schönhauser.

² Uporniki.

³ Perverzen ni homoseksualec, ampak položaj, v katerem živi.